

Prof. PhDr. Miron Zelina, DrSc.

30.7.2017

Učitelia nesmú stratit' vieru vo svoje sny.

Prof. PhDr. Miron Zelina, DrSc., autor a spoluautor všetkých ponovembrových koncepcií školstva

Prof. PhDr. Miron Zelina, DrSc. stál pri všetkých zásadných koncepčných zámeroch a zmenách, ktoré sa udiali v slovenskom školstve v posledných dvadsiatich rokoch. Dnes je v odborných kruhoch jednou z najvplyvnejších pedagogických autorít. Keď naša redakcia robila anketu o najvplyvnejšiu pedagogickú osobnosť súčasnosti, skončil hneď za súčasným ministrom školstva. Zainteresovaný vedia, že je kľúčovým autorom stratégie reformy slovenského školstva na základe projektu Milénium. To nám dáva príležitosť, aby sme mu dali priestor na zhodnotenie vývoja nášho školstva v posledných rokoch a jeho smerovanie v najbližšom období.

Pán profesor, pred nedávnom ste napísali pre Pedagogické akadémie učebnicu dejín školstva a pedagogiky v ktorej ste mali popísať a zhodnotiť vývoj nášho školstva tesne pred rokom 1989 a následne po ňom. Ako ste tento vývoj hodnotili?

Hodnotenie rokov 1945 – 1989 v pedagogike nie je spracované odborníkmi na dejiny školstva výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike. Pri spracovaní tejto kapitoly do stredoškolskej učebnice som vychádzal najmä z rozličných uznesení ústredného výboru KSČ venovaných školstvu, najmä zo zlomových dokumentov, ktoré diktovali základné zmeny v školstve. Ich odrazom boli prijaté školské dokumenty. Uvádzam v učebnici aj niektoré základné práce z pedagogiky, ktoré odrážali ducha tejto doby. Doplnil som ich aj príkladmi z vlastnej učiteľskej praxe a praxe môjho otca, – učiteľa, ktorý na vlastnej koži poznal zmeny, ktoré sa udiali. Sám ako učiteľ na základnej škole od roku 1959 som prežil rozličné tlaky a uznesenia, ktoré diktovali čo a ako máme učiť, ako vychovávať deti, takže som

mohol spojiť ideológiu tej doby s prežívaním praxe v škole. Táto časť vývinu nášho školstva čaká na podrobnejšie zhodnotenie. Spomínané obdobie možno rozdeliť do troch etáp:

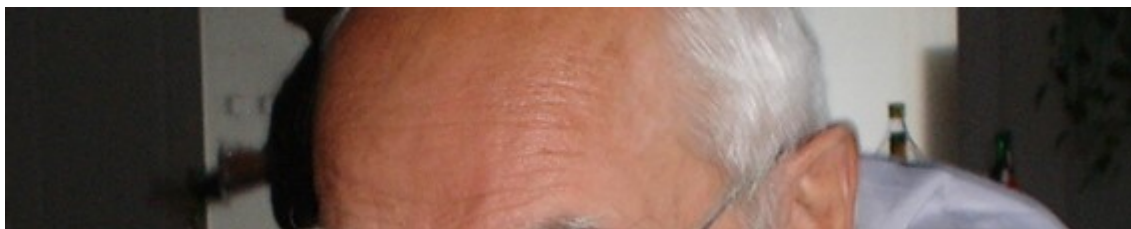
Prvým obdobím boli roky 1948 – 1962 – bolo to obdobie tvrdej ideologizácie školstva, presadzovaním myšlienok marxizmu – leninizmu, prenasledovaním učiteľov iného zmýšľania, bojom proti náboženskej ideológii, atď.

Druhým obdobím boli roky 1962 – 1968 roky postupnej revolty proti teroru jednej ideológie, boli to roky liberalizácie aj v školstve, ukončené vpádom „spojeneckých vojsk“ do Československa.

Socializmus s „ľudskou tvárou“ mal odraz aj na smelších vyjadreniach, kritikách ohľadom vtedajšieho školského systému.

Tretím obdobím boli roky 1972 do roku 1989. Na základe dokumentu: Poučenia z krízového obdobia, nasledovali nové perzekúcie, ideologická indoktrinácia a úpadok, odstup od demokratizujúcich myšlienok v školstve. Bol však už lepší prístup k informáciám zo sveta a dochádzalo k porovnávaniu a nespokojnosti s vládnuším systémom, vrátane školského systému.

Nutné je podotknúť, že odborné práce boli jednoznačne orientované na sovietsku pedagogiku, nebolo možné podrobnejšie uvádzať „západné“, „revizionistické“ myšlienky týkajúce sa školstva a aj kvalitné odborné práce v úvode museli uvádzať odkazy na vládnučiu ideológiu. Nepripúšťali sa práce, ktoré by uvádzali iné, ako preferované marxisticko-leninské ideológie jednotnej „komunistickej“ školy. Tesne pred rokom 1989 sa objavili prvé práce, ktoré informovali o pokrokoch vo svetovej pedagogike, o alternatívnych školách, o rozmanitosti ciest a spôsobov výchovy a vzdelávania.





Ktoré boli podľa vás zlomové obdobia v slovenskom školstve v posledných dvadsiatich rokoch?

Po revolúcii v roku 1989 najmä členovia Verejnosti proti násiliu začali presadzovať revolučné zmeny v školstve. Odrazom bolo prijatie novej filozofie školstva sformulovaného do dokumentu Duch školy a následnej novely školského zákona č.29 z roku 1984 (máj 1990), kde sa hovorí o odideologizovaní škôl, zakladajú sa prvé súkromné a cirkevné školy, čo predtým nebolo mysliteľné. V roku 1994 za ministerského pôsobenia Ľ. Haracha sa vypracoval ďalší strategický dokument Projekt Konštantín – Národný program výchovy a vzdelávania. Jeho významným iniciátorom a autorom bol E. Komárik, štátny tajomník Ministerstva školstva. V auguste 1994 sa na jeho základe znova novelizoval školský zákon z roku 1984. V decembri 1994 sa stala ministerkou školstva E. Slavkovská, ale myšlienky z Projektu Konštantín sa nepodarilo presadiť do praxe. V roku 1997 je ďalšia novela školského zákona z roku 1984, kde sa presadila myšlienka povinnej školskej dochádzky z 9. na 10. rokov (zákon č. 6/1998). V novembri roku 1998 minister školstva Milan Ftáčnik znova deklaruje potrebu reformy školstva, ktorá bola vyjadrená aj v Programovom vyhlásení Vlády SR. V máji 1999 MŠ SR ustanovuje komisiu na vypracovanie Koncepcie rozvoja výchovy a vzdelávania v SR s horizontom na najbližších 15-20 rokov. V decembri roku 1999 sa projekt Milénium predkladá na verejnú diskusiu. Jej hlavní autori: V. Rosa, I. Turek, M. Zelina v nej uvádzajú 12 pilierov reformy školstva v SR. Až v decembri 2001 Vláda SR schválila Národný program výchovy a vzdelávania – projekt Milénium. V apríli 2002 do kresla

ministra školstva prichádza na šesť mesiacov P. Ponický a októbri 2002 ho vystrieda M. Fronc. Vo februári 2006 v kresle ministra školstva strieda na päť mesiacov L. Szigéti. Vo februári 2006 predkladá poslanec M. Fronc do parlamentu návrh nového školského zákona z dielne KDĽ, OKS a Konzervatívneho inštitútu. V auguste 2006 minister školstva J. Mikolaj predkladá dvanásť priorít MŠ SR v oblasti školstva, ktoré sú aplikáciou projektu Milénium do legislatívnej podoby. V júni roku 2007 sa otvára diskusia k návrhu nového školského zákona. V auguste roku 2007 poslanci M. Fronc (KDĽ), L. Szigethi (SMK) a F. Devínsky (SDKÚ-DS) predkladajú do parlamentu opozičný návrh nového školského zákona (totožná návrh z roku 2006), zákon parlamentom neprešiel. V októbri 2007 Vláda SR schvaľuje legislatívny zámer zákona o výchove a vzdelávaní, ako aj zákon o pedagogických a odborných zamestnancoch J. Mikolaja. 22. mája 2008 poslanci NR SR schválili zákon o výchove a vzdelávaní vypracovaného na základe projektu Milénium. V septembri 2008 zákon nadobúda platnosť a spúšťa sa reforma školstva. Následne v decembri 2008 Vláda SR schválila zákon o financovaní škôl a vo februári 2009 aj zákon o pedagogických a odborných zamestnancoch (č.317/2009 Z.z.) a ďalšie zákony. Bolo to obdobie najväčších nielen legislatívnych, v slovenskom školstve po roku 1989.

Slovenské školstvo riadilo od roku 1989 18 ministrov. Dal by sa v krátkosti zhodnotiť prínos tých kľúčových? Ktorí to boli a ktoré kroky ovplyvnili dianie v školstve najviac?

Osemnásť ministrov školstva sa vystriedalo od roku 1989 v tejto pozícii.

Spolupracoval som skoro so všetkými. Pokiaľ by som mal vyjadriť osobný názor, tak za pozitívne zmeny v školstve boli najmä ministri v počiatočnom období po revolúcii: Kučera, Kováč, Pišút. Neskôršie veľké podpory pre zmeny bola za ministra Ľ. Haracha, M. Ftáčnika, ale najrazantnejšie kroky podnikol až minister J. Mikolaj. Aj iní ministri chceli robiť zmeny v školstve, ale pre krátkosť času vo funkciách, alebo pre neustále diskusie a polemiky o povahe stratégie výchovy a vzdelávania ich myšlienky neboli realizované alebo prechodné vo Vláde SR alebo v parlamente.

Prečo podľa vás musela skupina odborníkov až trikrát formulovať stratégiu zmien v školstve, aby sa napokon až tretia začala realizovať?

Prečo sa skôr neschválila a nere realizovala reforma školstva? Príčin je viac. Ako som naznačil, u niektorých to bol nedostatok času na realizáciu zmien, u niektorých iné koncepcie (M. Fronc a spol.), ktoré neboli v súlade s prevládajúcimi reformnými

zmenami v demokratickom školstve, u niektorých mohla byť príčina v tom, že nemali odvahu robiť radikálnejšie zmeny, ktoré súvisia s nárastom rozpočtových prostriedkov pre školstvo. V každom prípade je škoda, že trvalo až dvadsať rokov, pokiaľ sa presadil nový školský zákon (Zákon o výchove a vzdelávaní) v roku 2008, a predtým vždy išlo len o novelizáciu školského zákona z roku 1984. Pokiaľ dobre počítam, tak noviel tohto zákona bolo okolo dvadsaťjeden. Možno zhrnúť, že najmä nedostatok politickej odvahy, ochoty, razantnosti a vyžadovania finančných prostriedkov pre školstvo, bolo hlavnými príčinami, že sa reforma začala uskutočňovať až tak neskoro.

Ktoré pozitíva a ktoré negatíva najviac zasiahli naše školstvo v posledných rokoch? Reforma je proces – nedá sa urobiť podstatná zmena rýchle a jednoducho.

Pozitívom je, že reforma bola prijatá, realizuje sa. Negatívom je, že nie vždy a jasne sa proklamuje kontinuita. Problémom je proces neustáleho prehodnocovania obsah vzdelávania, metód výchovy, postavenie učiteľa v tomto procese. Nebezpečenstvom je, že každá nová garnitúra na Ministerstve školstva bude chcieť na novo robiť reformy. Všeobecné princípy moderného školstva sú definované v medzinárodných dokumentoch, v projekte Milénium, v teóriách výchovy – nebolo by rozumné ani účinné, efektívne vymýšľať nové. Je potrebné konkretizovať myšlienky do praxe, zdokonaľovať konkrétosti.

Ako hodnotíte súčasný stav reformy školstva? Postupuje nové vedenie ministerstva v súlade s projektom Milénium?

Programové vyhlásenie vlády SR tejto vlády neodmietlo reformu školstva nastavenú projektom Milénium. Projekt Milénium bol dosť všeobecný a teraz je čas na jeho konkretizáciu po prijatí legislatívy umožňujúcej tieto zmeny. Dôležité je, že súčasné MŠ neodmieta reformu školstva začatú predchádzajúcou vládou, ale je tiež pravdou, že sú potrebné ďalšie kroky, aby sa naplnili jej ciele. V súčasnosti považujem za dôležité realizovať najmä tieto oblasti reformy:

– naďalej spresňovať a redukovať obsah vzdelávania definovaný v štátnych vzdelávacích programoch a obsahových a výkonových štandardoch, na čo by mala nadväzovať tvorba učebníc; Fíni redukovali pri ich reforme až 30 % učiva, my sme dosiahli redukciu okolo 20 %, aj to nie v náväznosti na všetky predmety, vzdelávacie

oblasti. Je hudbou budúcnosti, aby sme postupne prešli na integrované, vzdelávacie oblasti, inklúziu vo vzdelávaní a opustili „predmetové“ vzdelávanie a pre „špecifických žiakov“ (znevýhodnení, žiaci so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, integrovaní žiaci a podobne)

– je potrebné zdokonaľiť tvorbu školských vzdelávacích a edukačných oblastí – školy sa učia slobode tvorby prítlačlivých programov pre žiakov, treba zintenzívniť pomoc pre nich

– jeden z kľúčových momentov je vzdelávanie učiteľov už na vysokých školách a potom v celoživotnom vzdelávaní – bez pochopenia princípov reformy školstva učiteľmi, vychovávateľmi je ťažko reformovať školstvo. Systém celoživotného vzdelávania v náväznosti na zákon o pedagogických a odborných zamestnancoch je v počiatočnom štádiu – treba ho zdokonaľiť, zaviesť do praxe, nájsť dostatok finančných prostriedkov na jeho realizáciu, vytvoriť koncepciu, nájsť a vyškoliť lektorov, atď.

– stále mám pocit a presvedčenie, že podceňujeme výchovnú zložku vzdelávania a výchovy. Zákon 245/2008 nastavil určité pravidlá, ale je potrebné ich premeniť na prax. Nie je objavom, že základným problémom školstva budúcnosti nebude ani tak vzdelávanie, ako výchova žiakov. Čísla o antisociálnom, nevhodnom správaní žiakov (aj rodičov) sa zvyšujú – je to problém motivácie, vzťahu žiakov k učeniu, vzťahu spoločnosti k sociálne postaveniu učiteľov, k všeľudským hodnotám.

Niektoré zverejnené informácie z ministerstva hovoria o tom, že treba slovenské školstvo liberalizovať a kľúčovým problémom sú učebnice. Aký je váš názor na tieto trendy?

Problém učebníc je vážny, ale sa preceňuje. Pokiaľ učiteľ má jasný obsah a štandardy, je v zmysle decentralizácie a princípu zodpovednosti, odbornosti a slobody, že je na učiteľovi, aby využil všetky možné prostriedky na to, aby naučil to, čo mu hovorí štátny vzdelávací program, obsahové a výkonové štandardy. Učebnica je dobrým, ale nie jediným zdrojom poznania. Škola nie je jediným zdrojom poznania a učenia sa, či vedomosti žiaka. V školách, kde nie je internet, je učebnica výbornou pomôckou. V školách a rodinách, kde majú internet, váha učebníc stráca na svojom dominantnom postavení. Tradičný učiteľ využíva učebnicu ako základ,

lebo vie, čo a kedy a kde v ktorom ročníku učiť. Je vedený učebnicou. Budúcnosť je však v tom, že učiteľ aj žiaci budú využívať aj mnohé iné zdroje poznania a učenia sa, najmä internet, výučbové materiály, hypertexty a iné moderné pomôcky. Práca učiteľa nebude v tom, aby reprodukovali žiaci čo je v učebnici, ale aby vzhľadom na obsah, tému našli (objavili) informácie a vedeli s nimi pracovať. Reforma školstva stojí na princípe rozvoja myslenia, poznania, etiky a nie na memorovaní vedomostí, i keď určitá miera vedomostí, informácií je potrebná. Z toho vyplýva nielen potreba, ale povinnosť mať alternatívne učebnice, učebné zdroje. Zvažuje sa tvorba medzinárodných učebníc (multimediálnych), ktoré by pomohli vyrovnat' rozdiely vo vzdelávaní a vzdelaní, ktoré sa objavujú napr. v medzinárodných meraniach PISA, PIRLS a iných.

Aký je váš názor na stav a kvalitu pedagógov v našom školstve. Majú dnes zo strany fakúlt pripravujúcich učiteľov skutočne modernú proreformnú prípravu na svoju prácu? Kde by sme mali urobiť zmeny?

Zvláštnou kapitolou sú pedagógovia (odborní pracovníci, vychovávatelia). Naznačil som, že je to kľúčový problém školstva, výchovy a vzdelávania. V tejto súvislosti je potrebné prehodnotiť prijímanie a prípravu budúcich pedagógov na všetkých stupňoch stredných a najmä vysokých škôl. Pretrváva tendencia prípravy „predmetárov“ – mám na mysli tú skutočnosť, že sa učitelia pripravujú najmä z „predmetových“ oblastí, ale nie v didaktických a ešte menej vo výchovných oblastiach. Ako príklad môžem uviesť matematikov, alebo geografov, chemikov, potravinárov, lesníkov a iných učiteľov odborných predmetov na základných a najmä stredných školách, ktorí vedia veľa zo svojho odboru, ale nevedia to naučiť, motivovať žiakov pre učenie (samozrejme až na výnimky). Napr. chýba učebnica výučby geografie, matematiky, slovenského jazyka a literatúry a podobne. A ešte viac chýbajú pedagógom vedomostí o tom, čo so žiakom, ktorý je nedisciplinovaný, drzý, ktorý nemá záujem o učenie. Už som naznačil, že celoživotné vzdelávanie učiteľov, pedagógov by sa tiež malo sústrediť na súčasné trendy vo vzdelávaní a výchove. Zákon o pedagogických a odborných zamestnancoch mal za cieľ vytvoriť motiváciu pre ďalšie vzdelávanie – teraz nasleduje krok naplniť záujem učiteľov o kvalitné vzdelávanie. Je to úloha jedna z najťažších a bude závisieť hodne od jej realizácie, aby sa stav nášho školstva zlepšil.

Vzdelávanie učiteľov je jednou z najslabších vecí v našom školskom systéme. Po zrušení KPU a OPS sa nám systém v podstate značne rozpadol. Čo by bolo treba urobiť, aby sa situácia zmenila? Je kreditný systém tým správnym liekom?

Sme malý národ a nemáme dostatočný počet odborníkov, ktorí by učili tých, ktorí majú záujem o svoje zdokonalenie. Nemala by to byť otázka veku lektorov ale ich kvalita, toho, čo chcú zo svojho poznania a skúsenosti odovzdať iným. Sme svedkami, že sa podceňuje teória – príkladom môže byť zloženie expertných skupín súčasného ministerstva, kde nenájdeme zastúpenie odborníkov z vysokých škôl. Na druhej strane je málo praktikov, ktorí by boli ochotní odovzdať svoje skúsenosti iným a ktorí by zároveň ovládali súčasné teórie účinného vzdelávania a výchovy.

Navrhujem, aby sa vytvorila databáza najlepších učiteľov, ktorí by pôsobili ako lektori v celoživotnom vzdelávaní a rovnako databázu špičkových „teoretikov“, ktorí vedia kam má smerovať moderné školstvo. Ideálom je dobrý praktik s vynikajúcou teóriou alebo dobrý teoretik, ktorý pozná prax učenia, výchovy. Mali by sme ich nájsť, objaviť, zaplatiť, aby pomohli školstvu ísť dopredu. Neodmysliteľnou súčasťou je dobrá pedagogická veda (absentuje v Slovenskej akadémii vied ústav pedagogiky), dobré knihy, metodické materiály, internetové programy, ktoré by pomohli ako teórií tak aj praxi edukácie. Prieskumy u učiteľov o čitateľnosti pedagogických časopisov a kníh sú žalostné. Každoročné merania výsledkom žiakov a škôl by mali byť zverejnené, aby sme poznali tých učiteľov, ktorí dosiahli výborné výsledky a využiť ich skúsenosti a vedomosti pri vzdelávaní iných. Napríklad okolo 150 učiteľov – škôl sa ročne prihlási do súťaže o využívaní IKT v školách. Sú to neraz výborné práce vynikajúcich učiteľov, ale nevyužívame dostatočne ich skúsenosti, poznatky pre iných.

Čo si osobne želáte v oblasti školstva a jeho ďalšieho vývoja u nás?

Čo si želám ? Aby pedagógovia nestratili svoje sny, vieru v to, že na každej škole s každým žiakom možno urobiť zázraky. Reforma školstva najmä v školských vzdelávacích programoch a výchovných programoch vytvorila priestor pre slobodu, tvorivosť každého pedagóga, vychovávateľa, je len na osobnosti pedagóga, či túto slobodu využije, zneužije, alebo ujde od nej do rutiny a stereotypu. Je veľa prekážok pre vieru a presvedčenie uskutočniť svoje sny – nízke platy, nízke sociálne uznanie, veľa byrokracie, agresia žiakov a rodičov a iné, ale tieto prekážky môžeme chápať aj ako výzvy na vlastnú zapojenosť sa do procesov zlepšenia. Lebo ako povedal